

KAREL ČAPEK

POVÍDKY Z DRUHÉ KAPSY

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Pane,‘ vykládal jsem mu roztrpčeně, a přitom jsem se třásl vztekem a hrůzou, ‚ta ubohá ženská tomu svému milenci otevře, na to můžete vzít jed! To *nesmíte* tak nechat! Hleďte ji!‘ – Přitom jsem si vzpomněl, že ani nevím, jak ta ženská vypadá; ale kdybych to věděl, nemohl bych to stejně říci. ‚Ježíšikriste,‘ vykřikl jsem, ‚vždyť je to nelidské to tak nechat!‘

Ten anglický strážník se na mne pozorně díval a jaksi mě chlácholil. Já jsem se chytil za hlavu. ‚Ty pitomče,‘ křikl jsem bez sebe zoufalstvím, ‚tak já najdu sám, kde to je!‘

Já vím, ono to bylo bláznovství, ale koukejte se, člověk něco musí dělat, když jde někomu o život; já jsem vám běhal celou noc po Liverpoolu, kdybych snad viděl, jak se někdo chce vloudit do nějakého domu. To vám je divné město, tak strašně mrtvé v noci... Kránu jsem si sedl na kraj chodníku a brečel jsem únavou; tam mě našel strážník, řekl mně ‚jurvej‘ a dovedl mne do mého hotelu.

Já nevím, jak jsem toho rána na zkoušce dirigoval; ale když jsem nakonec praštil taktovkou o zem a vyběhl na ulici, vykřikovali tam kameloti večerníky. Koupil jsem si jeden, – byl tam veliký nápis MURDER a pod ním fotografie nějaké bělovlasé paní. Já myslím, že murder znamená vražda.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je z povídky *Historie dirigenta Kaliny*.

Ukradený kaktus – Jistému kaktusáři někdo krade velmi cenné exempláře. Vyšetřovatel nastraží past – dá do novin hlášení, že kaktusy jsou nakažené neznámou nemocí – a zloděj je brzy dopaden.

Povídka starého kriminálního – zloděj vypráví o tom, jak si vyslechl příběh o italském vrahovi Marcovi, který někoho zavraždil, přiznal se, ale neřekl jméno mrtvého, který se nikdy nenašel. Marco tedy nemohl být souzen, ale toužil po trestu, a tak ho zavřeli, ale pouštěli. V jeho cele poté strašilo.

Zmizení pana Hirsche – Pan Hirsch byl prodejce perských koberců, který jednoho dne zmizel ze své kanceláře v županu. Nikdo ho neviděl odcházet, ale jeho tělo bylo nalezeno v kufru na nádraží. Ukázalo se, že ho zabil jeden z jeho zákazníků a odnesl ho ve srolovaném koberci.

Čintamani a ptáci – Znalec perských koberců našel v jednom zapadlém krámku nesmírně vzácný kus. Chtěl ho koupit, ale už byl prodaný, majitelka si ho tu jen schovávala. Znalec rok čekal a pak se rozhodl koberec ukrást, což se mu ale nezdařilo.

Příběh o kasaři a žháři – Kasař Balabán dokonale ovládal své řemeslo, ale položil si na místě činu do prachu své umělé zuby a to ho usvědčilo; panu Antonovi zapálil důmyslně nastavenou čočkou stodolu jeho bývalý pomocník, kterého zajímala jen matematika a fyzika.

Ukradená vražda – V jedné pražské ulici někdo zastřelil místního nájemníka, nějakého Rusa. Lidé z okolních domů se seběhli a sledovali, jak příběh nejprve jeden a potom i druhý policista a jak mrtvého odvezl taxikář do nemocnice. Když se místní o případu druhý ani třetí den nedočetli v novinách, bylo jim to divné a pan Houdek se šel zeptat na policejní stanici. Zde mu vysvětlili, že oba policisté i taxikář byli falešní a zapletení do vraždy.

Případ s dítětem – Maminka tříměsíční holčičky příběhla na policejní stanici s tím, že jí někdo ukradl dítě i s kočárkem. Kočárek se našel, ale dítě nikde a mamčin popis odpovídal všem nemluvnatům. Potom policista přišel na to, že každá matka je na své dítě pyšná a ráda ho ukazuje, a tak strážníci celý den chodili a lichořili maminkám. Jedna z nich dítě skrývala a tak bylo ztracené dítě odhaleno.

Grófkina – (Hraběnka); Jedna dáma psala různá udání a pokorně poté přijala svůj trest, roční vězení, protože se domnívala, že stoupne u svého milence v ceně. Ukázalo se, že je to ženatý muž, což ji zdrtilo.

Historie dirigenta Kaliny – Dirigent slyšel v cizině v parku rozhovor muže a ženy, a jelikož měl citlivý sluch, pochopil, že se ti dva hádají. Snažil se vše vysvětlit policistovi, ale neuměl anglicky, a tak nemohl zabránit zločinu. Druhý den noviny opravdu psaly o vraždě.

Smrt barona Gandary – Na své zahradě byl zastřelen baron Gandara, ztratila se jeho peněženka, jinak na místě nebyly žádné stopy. Starší policista tvrdil, že vrahem bývá vždy někdo z rodiny nebo z okolí, mladší v případě viděl senzaci. Vrahem byl synovec správce domu, který potřeboval peníze.

Příběhy sňatkového podvodníka – jistý sňatkový podvodník to se ženami tak uměl, že po něm ani nechtěly peníze, když byl dopaden. Jeho vášeň – mást ženy – se projevovala neustále, nedovedl jim dát ani chvíli pokoj. Jinak byl ale nesmírně poctivý.

Balada o Juraji Čupovi – Juraj se přišel četníkovi sám nahlásit, že zabil svoji sestru Marinu, prý mu to vnuknul Bůh. Cesta mu trvala dlouho a potom ještě čekal 6 hodin před policejní stanicí. Policista se podívoval jeho odhodlání a víře.

Povídka o ztracené noze – Jednoho vojáka omylem propustili ze služby, protože se o postel opřel tak, že to vypadalo, že má jen jednu nohu. Jako jednonohý potom mnoho let pobíral důchod a nemusel do práce. Noha mu ale začala odumírat, jako by zasáhl osud. Až když si muž oběhal úřady, které mu nohu uznaly, začala noha zase sílit.

Závrať – Pan Gierke se oženil s mladou krásnou dívkou. Jednou spolu byli na vyhlídce, pan Gierke měl závrať a skácel se k zemi. Od té doby trpěl úzkostmi a nesnesl ani pohled z okna. Psychoanalytik přišel na to, čím je to způsobeno – pan Gierke zabil svoji první ženu tak, že ji shodil ze skály. Nyní se mu jeho čin vybavil. Po odhalení důvodu se panu Gierkovi sice ulevilo, ale spáchal sebevraždu.

Ušní zpověď – Tři muži (kněz, lékař a advokát) si vyprávějí o tom, jak se jim někdo svěřil s tím, že spáchal vraždu, ale oni to nemohli oznámit na policii kvůli zachování tajemství.

O lyrickém zloději – Zloděj nechal na místě činu dlouhou báseň, kterou otiskly místní noviny jako zajímavost. Zloděj potom nechával básně na každém místě činu, ale noviny už je nezveřejnili. Zloděj se přišel zeptat redaktora, proč tomu tak je, a když byl potom ve vězení, psal další a další. Žádná ale nebyla tak dobrá jako ta první.

Soud pana Havleny – Novináři si chodili k panu Havlenovi pro tipy na zajímavé soudní případy. Pan Havlena vymyslel případ o mluvícím papouškovi, jehož majitel byl odsouzen za to, že papoušek urážel lidi. Pan Havlena potom chtěl dokázat, že je to opravdu možné, ale nepochodil.

Jehla – Když jedna paní jedla koupennou housku, zapáchla se jí do patra jehla. Paní si to nenechala líbit a šla to ohlásit. Policie potom zaúkolovala Chemický úřad, aby zjistil, zda byla jehla v housce už před pečením, nebo až po upečení. Chemici dělali pokusy, až došli k závěru, že jehla se v housce ocitla až po upečení. Pekař si potom vzpomněl, že v ten den vyhodil pomocníka, který housky rozvážel. A byl to opravdu on, udělal to ze msty.

Telegram – Dcera Věra poslala z Grenoblu svým rodičům a bratrovi podivný telegram. Otec, matka i bratr se handrkovali, kdo z nich pojede Věře pomoci a jak (vlakem či letadlem). Nakonec je napadlo ukázat telegram detektivovi, který bydlel ve stejném domě. Ten rozluštil, že Věra ztratila taštičku s penězi a prosí o zaslání 200 franků.

Muž, který nemohl spát – Pan Mandel měl hrozně nečitelné písmo a nechal svému známému vzkaz. Známary zrovna odjížděl na hory; celý pobyt strávil luštěním vzkazu, nelyžoval ani nespál, ale text rozluštil.

Sbírka známek – Vypravěč a jeho kamarád Lojzík jako malí kluci sbírali známky, které schovávali na půdě. Potom vypravěč onemocněl spálou, byl dlouho nemocný a po nemoci už známky na půdě nebyly; myslel si, že mu je Lojzík ukradl, a přestal se s ním proto přátelit. Až ve stáří zjistil, že album se známkami schoval jeho otec, aby se nevěnoval hloupostem.

Obyčejná vražda – Muž byl ve válce, kde viděl ohromné množství mrtvých, ale když potom viděl zavražděnou prodavačku, bylo to něco úplně jiného.

Porotce – Pan Firbas byl vylosován jako porotce k případu ženy, která zabila svého manžela. U soudu se probíraly veškeré podrobnosti manželství, až bylo panu Firbasovi úzko a měl pocit, jako by se takto řešilo jeho vlastní manželství.

Poslední věci člověka – Pánové si povídají o tom, kdy se cítili na hranici smrti a jak tento pocit prožívali.

- **téma a motiv**

téma: oznámení zločinu

motivy: vztek, hrůza, strážník, Liverpool

- **časoprostor**

čas: večer, probdělá noc, ráno; opět večer

prostor: Liverpool, kraj chodníku

- **kompoziční výstavba**

- povídka je vyprávěna retrospektivně (pan Kalina vypráví svůj zážitek z Liverpoolu)

- úryvek se skládá ze 4 odstavců, první začíná přímou řečí

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, povídka – soubor 24 povídek

povídka = prozaický útvar kratšího rozsahu, charaktery postav se nemění

- **vypravěč**

ich-forma, vypravěčem je pan Kalina, dirigent

- **postava**

pan Kalina – dirigent, má absolutní sluch, neumí anglicky, ale je schopen z tónu řeči pochopit obsah rozhovoru, vnímavý

policista – snaží se být nápomocný, ale nerozumí panu Kalinovi

- **vyprávěcí způsoby**

- přímá řeč pana Kaliny, strážník nehovoří

- nepřímá řeč: řekl mně ‚jurvej‘

- **typy promluv**

- v úryvku převažuje pásmo vypravěče, pana Kaliny

- přímá řeč je zastoupena v menší míře

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

slovo hovorové   *ženská, koukejte se*

zvolání   *ježíšikriste*

slovo hanlivé   *pitomče*

nedořečenost   *To vám je divné město, tak strašně mrtvé v noci...*

expresivní slovo   *brečet*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

ustálené spojení   *vzít jed, někomu jde o život*

metafora   *mrtvé město*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. pol. 20. století – meziválečná doba

Karel Čapek (1890–1938)

- narodil se 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích
- nejmladší ze tří dětí (Josef – malíř, spisovatel; Helena – autorka vzpomínkové knihy *Moji milí bratři*)
- žurnalista, prozaik, dramatik, překladatel, kritik, esejista, cestovatel, psal knihy pro děti
- znal se s Masarykem (*Hovory s TGM*), oficiální autor; mluvčí Hradu
- studoval gymnázium v Hradci Králové, po odhalení jím organizovaného protirakouského spolku přešel do Brna => maturoval v Praze, potom FF UK (studoval filozofii, estetiku, dějiny výtvarného umění, germanistiku, anglistiku a bohemistiku)
- po škole vychovatel => knihovník Národního muzea => do r. 1938 redaktor Národních listů a Lidových novin, ve Vinohradském divadle 1921–23 jako dramaturg a režisér
- zvolen prvním předsedou československého PEN klubu (celosvětové sdružení spisovatelů)
- v r. 1935 se oženil se spisovatelkou a herečkou Olgou Scheinpflugovou
- po abdikaci E. Beneše v roce 1938 se stal posledním symbolem první republiky
- zemřel pár měsíců před plánovaným zatčením gestapem 25. 12. 1938
- Čapek byl velice dobrým amatérským fotografem
- patřil mezi přední sběratele etnické hudby (dnes v majetku Náprstkova muzea)
- často cestoval, rád zahraničil, měl rád zvířata, sbíral LP desky

publicistická činnost:

- pěstoval především fejeton, sloupek a causerii, vyšlo mnoho výborů

V zajetí slov – o frázích, *Na břehu dnů*, *Kritika slov a úsloví*

fejety: cestopisné *Italské listy*, *Anglické listy*, *Obrázky z Holandska*, *Cesta na sever*, *Výlet do Španěl*, a o lidech, např. *Zahradníkův rok*, *Jak se co dělá*, *Měl jsem psa a kočku*

utopická díla:

dramata i romány, převratný vynález má špatné účinky na lidstvo

- katastrofy jsou varování, Čapek nevěřil technice, vždy je v kontrastu s přírodou

R. U. R.

Továrna na absolutno – román, zvláštní karburátor rozbíjí atomy a současně uvolňuje absolutno.

Absolutno mění lidi, stávají se náboženskými fanatiky a mají potřebu válčit.

Věc Makropulos – drama, na počátku je vynález zasahující do života jedné osoby, Eliny Makropulové. Příběh má počátek na přelomu 16. a 17. století v dílně alchymistů Rudolfa II. Jeden z nich nalezne prostředek prodlužující život. Elina ho užije, prodloužení života nepřináší dobrý výsledek. Nakonec si pamatuje jen to špatné, život ztrácí kouzlo, je zklamaná. Když má znovu užít tento prostředek, odmítne a umírá. Dá ho mladé dívce, ale ta si je vědoma kouzla lidského života. Celý recept spálí nad svíčkou

Krakatit – román o zneužití vynálezu. Inženýr Prokop objevil třaskavinu, která byla schopná zničit svět. Třaskavinu mu někdo ukradne a on pátrá, kdo, všichni ji chtějí jen zneužít.

Válka s mloky

noetická trilogie:

Čapek se zabýval pragmatismem – filozofický směr, kritériem pravdy je užitečnost, hodnota, úspěšnost – pravdivé je to, co má praktický důsledek → pravda je relativní

noetický = poznávací

- práce z počátku 30. let

- 3 romány s nezávislým dějem, spojitost – možnost poznání druhého člověka

Hordubal, *Povětroň*, *Obyčejný život*

Čapek proti fašismu:

- vystupoval jasně a ostře

Bílá nemoc

Matka – drama, námět od manželky Olgy, reakce na válku ve Španělsku

- matka si povídá se zemřelými muži ze své rodiny (s manželem a se čtyřmi syny). Naživu je pouze Toni. Matka slyší v rádiu hlášení o tom, že jsou zabíjeni i děti, a sama posílá Toniho do války.

Pohádky:

výrazné rysy Čapkových pohádek:

- pohádkový svět není vysloveně kouzelný, bytosti jsou polidštěné
- děj se odehrává na konkrétním místě
- nevystupují v nich vysloveně zlé postavy, např. loupežníci jsou spíš dojemní
- hromadění synonym, užívání novotvarů

Devatero pohádek – a ještě jedna od Josefa Čapka jako přívazek

Dášeňka čili Život štěněte

výběr z dalších známých děl:

Ze života hmyzu – alegorické drama, hmyz má lidské vlastnosti. Sjednocujícím prvkem je tulák.

Hovory s T. G. Masarykem – rozhovor, který vznikl 7 let

• literární / obecně kulturní kontext

- představitel humanistické demokratické literatury = demokratický proud

- meziválečná česká próza

(Na jeho tvorbu mělo velký vliv jeho filozofické a estetické vzdělání, především pragmatismus a expresionismus, dále ho velmi ovlivnila vědeckotechnická revoluce, v mnoha dílech vyjadřoval obavu, že jednou technika získá moc nad člověkem.)

demokratický proud:

- autoři spjatí s Lidovými novinami

Josef Čapek (1887–1945)

- malíř (kubismus), básník, prozaik, dramatik

společné práce:

Krakonošova zahrada, Ze života hmyzu, Adam stvořitel

vlastní práce:

Stín kapradiny – baladická novela, dva mladíci zabili hajného, když je přistihl při pytláčení

Povídání o pejskovi a kočičce – pohádky

Básně z koncentračního tábora – vzpomínání na ženu, bratra... život na svobodě

Karel Poláček (1892–1944)

* Rychnov nad Kněžnou, soudničkář a fejetonista v Lidových novinách

- židovský původ, zahynul roku 1944 v Osvětimi

- považován za tvůrce sloupku (přinesl něco mezi fejetonem a povídkou)

tvorba pro děti: *Edudant a Francimor, Bylo nás pět*

humoristické knihy: *Michelup a motocykl, Muži v ofsajdu*

Židovské anekdoty – rád vyprávěl vtipy

Eduard Bass (1888–1946)

spisovatel, novinář, redaktor, herec, autor textů pro kabaret

Klapzubova jedenáctka – moderní pohádka pro mládež

Cirkus Humberto – jediný autorův román, hodnocen nejvýš

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Povídky z druhé kapsy – povídky vyšly v jednom souboru s Povídkami z první kapsy, název tedy naznačuje, že se jedná o druhou část.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Vyšetřovací metody již nejsou aktuální, policisté z povídek jsou zcela odlišní od těch současných.

- **pravděpodobný adresát:**

Kdokoli, povídky zaujmou i čtenáře, kteří nečtou detektivky.

- **určení smyslu díla:**

Povídky ukazují moudrost policistů a zchytralost zločinců. Často se v nich objevuje tragičnost i komika – ukazují, jak je lidská bytost různorodá a právo ne vždy spravedlivé.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Povídky z druhé kapsy vyšly roku 1929 společně s Povídkami z jedné kapsy.

- **tematicky podobné dílo:**

Povídky z jedné kapsy – soubor detektivních povídek

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Některé z povídek z obou souborů byly zfilmovány, např. Propuštěný, Ukradený spis, Poslední soud, nebo v seriálu Čapkovy kapsy (<http://www.csfd.cz/film/300854-capkovy-kapsy/prehled/>).